

Słowo wstępne

Wiosną 2019 roku z inicjatywy dwojga młodych badaczy, Aleksandry Więcek i Kaspra Pfeifera, rozpoczęliśmy w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej Uniwersytetu Śląskiego rozmowy o związkach między polityką a estetyką. Podczas dyskusji o działaniach i inicjatywach artystycznych nieobojętnych wobec zjawisk społecznych zrodziła się potrzeba stworzenia szerszego forum wymiany poglądów na temat postaw artystycznych opartych na przekonaniu, że sztuka ma lub powinna mieć wpływ na zmiany społeczne. We wrześniu 2019 roku zorganizowaliśmy zatem w cieszyńskim kampusie Uniwersytetu Śląskiego trzydniowe spotkanie naukowe, którego problematyka przyciągnęła badaczy zainteresowanych twórczością popierającą bądź kontestującą – w różnych czasach i w różny sposób – jakiś porządek społeczny. Przedmiotem poszczególnych wystąpień były konkretne utwory, światopoglądy i biografie twórcze, a nasza wspólna refleksja miała na celu redefinicję pojęcia „sztuka zaangażowana” i próbę syntetycznego ujęcia tego zjawiska.

Dwa lata oddzielające owo spotkanie od udokumentowania dyskusji w publikacji stanowiły okres wyjątkowy – nie tylko z powodu pandemii, która ograniczyła kontakty, lecz także (a może nawet przede wszystkim) za sprawą wydarzeń z jesieni 2020 roku. Sztuka wyszła wówczas na ulice w najbardziej dosłowny sposób. Wiele haseł niesionych nad głowami przez demonstrantów było cytatami lub parafrazami fragmentów tekstów literackich, nawiązaniem do filmów, seriali czy widowisk. Natychmiast obudziła się społeczna świadomość rangi artystycznej tego momentu. Robione w pośpiechu transparenty od razu wzbudziły zainteresowanie kilku najważniejszych galerii w Polsce. Warto tu wspomnieć o kodzie ekologicznym zastosowanym przez październikowo-listopadowych demonstrantów. Używany karton – biodegradowalny materiał z odzysku – na którym ogłaszano sprzeciw wobec decyzji polityków, stał się niemalże godłem buntu 2020 roku. Spontaniczne i powszechne korzystanie z takiego materiału było odruchem, oczywistym znakiem, wpisanym trwale w gramatykę wrażliwości, znakiem nie mniej wyrazistym niż słowa umieszczone na planszach pochodzących z recyklingu.

Przywołujemy te wydarzenia, gdyż dyskusjom, które w dniach 20–22 września 2019 roku toczyły się w Cieszynie pod hasłem „Sztuki zaangażowane”¹, towarzyszyło przecucie tego, co miało nastąpić za rok. Nie mogło być inaczej, bo nasze spotkanie skupiło ludzi młodych (*sic!*), niezwykle wyczulonych na sprawy wspólne, świadomych tego, co dzieje się wokół, i tego, jak na ową sytuację reaguje szeroko rozumiana sztuka. Ich poglądy, wykrystalizowane w trakcie konferencyjnych dysput, mamy teraz przyjemność zaprezentować czytelnikom niniejszej książki. Poszczególne szkice, choć dotyczą twórców tak różnych jak Banksy i Bruno Schulz, Vishal Bhardwaj i Mieczysław Berman, Bruno Jasiński i Roman Dmowski czy Jerzy Lewczyński i Siksa, ukazują to, co ich łączy – „obrazy nieobojętności” wobec kwestii społecznych. Humanistyczna, wielowątkowa analiza tych obrazów dowodzi, że literatura, film, fotografia, reportaż, fotomontaż, teatr, sztuka uliczna bez względu na czas i przestrzeń, w jakich powstają, zawsze pozostają zaangażowane.

Materiały opublikowane w naszym tomie są znakiem czasu, dokumentem zmian, które w ostatnim okresie dokonują się w humanistyce: sztuka coraz mniej chce być wyłącznie komentatorką czy też kontestatorką rzeczywistości, coraz częściej wychodzi z budynków i sal zarezerwowanych dla instytucji parających się kulturą, coraz rzadziej stoi z boku. I to samo odnosi się do współczesnej humanistyki – nie tylko tej najmłodszej.

Anna Szawerna-Dyrszka, Maciej Tramer

¹ Konferencja ta była jedną z ostatnich, które zorganizował działający na Uniwersytecie Śląskim Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego, gdyż po wprowadzeniu w październiku 2019 roku nowych struktur uniwersyteckich Instytut przestał istnieć. Była także jednym z ostatnich kontaktowych spotkań naukowych, które zdążyły się odbyć przed pandemią (z jej przyczyny publikacja ukazuje się z opóźnieniem). Cieszyńskie rozmowy stanowiły drugą odsłonę cyklu spotkań przerwanych przez COVID-19. Pierwszą była konferencja poświęcona sztuce rewolucyjnej, zorganizowana w maju 2018 roku na Wydziale Filologicznym UŚ w Katowicach. Zainicjowali ją bardzo młodzi naukowcy, którzy zaprosili i namówili do udziału starszych badaczy. Miała ona na celu refleksję historyczną, ale też wymianę poglądów na temat wydarzeń najbardziej aktualnych. Szkice będące owocem tamtej konferencji i tamtych przemyśleń zostały zebrane w „Śląskich Studiach Polonistycznych” (2020, nr 2).